AZ ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (harmadik tanács)

2006. szeptember 27. *

A T-314/01. sz. ügyben,

a **Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA** (székhelye: Veendam [Hollandia], képviseli: C. Dekker ügyvéd)

felperesnek

az **Európai Közösségek Bizottsága** (képviselik: A. Bouquet, A. Whelan és W. Wils, meghatalmazotti minőségben, segítőjük: M. van der Woude ügyvéd)

alperes ellen

az EK-szerződés 81. cikk és az EGT-megállapodás 53. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/E-1/36.756 „nátrium-glükonát"-ügy) 2001. október 2-án hozott C(2001) 2931 végleges bizottsági határozat 1. cikke felperest érintő részének megsemmisítése, illetve másodlagosan e határozat 3. cikke felperest érintő részének megsemmisítése iránti keresete tárgyában,

* Az eljárás nyelve: holland.

AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK
ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁGA (harmadik tanács),

tagjai: J. Azizi elnök, M. Jaeger és F. Dehousse bírák,
hivatalvezető: J. Plingers tanácsos,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2004. február 17-i tárgyalásra,

meghozta a következő

Ítéletet

A jogvita alapját képező tényállás

1 A Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA (a továbbiakban: Avebe) keményítőfeldolgozásra szakosodott vállalatcsoport anyavállalata. Az Avebe a tényállás megvalósulásának idején és egészen 1995 decemberéig a Glucona vof társaságban fennálló részesedése révén fejtette ki tevékenységét a nátrium-glükonát piacon, amely társaságot az Akzo Nobel NV (a továbbiakban: Akzo) által irányított Akzo Nobel Chemicals BV-vel (a továbbiakban: ANC) közösen irányított. 1995 decemberében az Avebe megszerezte az ANC-nek a Glucona vofban fennálló részesedését, amely korlátolt felelősségű társasággá alakult,

és az elnevezése Glucona BV-re változott (a továbbiakban a Glucona vof és a Glucona BV megnevezése megkülönböztetés nélkül Glucona).

2 A nátrium-glükonát a kelátképző anyagok csoportjába tartozik, amelyek az ipari folyamatok során hatástalanítják a fémionokat. E folyamatok többek között magukban foglalják az ipari tisztítást (üvegek és szerszámok tisztítása), felületkezelést (rozsdagátló- és zsírtalanítási kezelések, alumíniumvésés), valamint a vízkezelést. A kelátképző anyagokat tehát az élelmiszeriparban, a szépségiparban, a gyógyszeriparban, a papíriparban, a betongyártásban, valamint egyéb iparágakban használják. A nátrium-glükonátot a világ minden táján értékesítik, a versenytárs vállalatok pedig jelen vannak a világpiacokon.

3 1995-ben a nátrium-glükonát összesített világméretű eladása nagyjából 58,7 millió EUR volt, amelyből az Európai Gazdasági Térség (EGT) területén megvalósított eladások nagyjából 19,6 millió EUR-t tettek ki. A tényállás megvalósulása idején a nátrium-glükonát világméretű termelésének majdnem egésze öt vállalat, azaz elsősorban a Fujisawa Pharmaceutical Co. Ltd (a továbbiakban: Fujisawa), másodsorban a Jungbunzlauer AG (a továbbiakban: Jungbunzlauer), harmadsorban a Roquette Frères SA (a továbbiakban: Roquette), negyedsorban a Glucona vof és ötödsorban az Archer Daniels Midland Co. (a továbbiakban: ADM) kezében összpontosult.

4 1997 márciusában az amerikai igazságügyi minisztérium arról tájékoztatta a Bizottságot, hogy a lizin és a citromsav piacán folytatott vizsgálat nyomán a nátrium-glükonát piacán is vizsgálatot indított. 1997 októberében és decemberében, valamint 1998 februárjában az amerikai igazságügyi minisztérium arról tájékoztatta a Bizottságot, hogy az Akzo, az Avebe, a Glucona, a Roquette és a Fujisawa elismerték, hogy részt vettek a nátrium-glükonát árának rögzítésére, valamint e termék eladási mennyiségeinek az Egyesült Államokban és másutt történő felosztására létrejött kartellben. Az amerikai igazságügyi minisztériummal kötött megállapodásukat követően az amerikai hatóságok e vállalatokra bírságokat szabtak ki.

5 1998. február 18-án a Bizottság a Szerződés [81.] és [82.] cikkének végrehajtásáról szóló, 1962. február 6-i 17. (első) rendelet (HL L 13., 1962.02.21., 204. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 3. o.) 11. cikkének értelmében információkéréssel fordult a nátrium-glükonát legfőbb európai gyártóihoz, importőreihez, exportőreihez és vevőihez.

6 Az információkérést követően a Fujisawa felvette a kapcsolatot a Bizottsággal, és tájékoztatta, miszerint a fent leírt vizsgálat keretében együttműködött az amerikai hatóságokkal, és a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről szóló 1996. július 18-i bizottsági közlemény (HL 1996. C 207., 4. o.; a továbbiakban: engedékenységi közlemény) alapján a Bizottsággal is együtt kíván működni. A Bizottsággal 1998. április 18-án lefolytatott tárgyalást követően a Fujisawa 1998. május 12-én írásbeli nyilatkozatot, valamint a kartell történetének összefoglalását tartalmazó dossziét és számos más iratot nyújtott át a Bizottságnak.

7 1998. szeptember 16-án és 17-én a Bizottság a 17. rendelet 14. cikke (3) bekezdésének alkalmazásával helyszíni vizsgálatot folytatott le az Avebe, a Glucona, a Jungbunzlauer és a Roquette helyiségeiben.

8 A Bizottság 1999. március 2-án részletes információkérést intézett a Gluconához, a Roquette-hez és a Jungbunzlauerhez. E vállalkozások 1999. április 14-i, 19-i és 20-i leveleikben a Bizottság tudomására hozták a Bizottsággal való együttműködésre irányuló szándékukat, és a kartellel kapcsolatos bizonyos információkat bocsátottak a rendelkezésére. A Bizottság 1999. október 25-én kiegészítő információkéréssel fordult az ADM-hez, a Fujisawához, a Gluconához, a Roquette-hez és a Jungbunzlauerhez.

9 2000. május 17-én a Bizottság a részére nyújtott információk alapján az EK 81. cikk (1) bekezdésének és az EGT-ről szóló Megállapodás (a továbbiakban: EGT-

megállapodás) 53. cikke (1) bekezdésének megsértése miatt kifogásközlést küldött az Avebének, valamint a többi érintett vállalkozásnak. Az Avebe és a többi érintett vállalkozás a Bizottság által felhozott kifogásokra vonatkozó írásbeli észrevételeit megküldte a Bizottságnak. Egyik fél sem kérte meghallgatását, és nem is vitatta a kifogásközlésben leírt tényállást.

10 A Bizottság 2001. május 11-én kiegészítő kifogásközlést küldött az Avebének, valamint a többi érintett vállalkozásnak.

11 A Bizottság 2001. október 2-án az EK-szerződés 81. cikke és az EGT-megállapodás 53. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/E-1/36.756 „nátrium-glükonát"-ügy) meghozta a C(2001) 2931 végleges határozatot (a továbbiakban: a Határozat). A Bizottság 2001. október 10-én kézbesítette a Határozatot az Avebének.

12 A Határozat többek között a következő rendelkezéseket tartalmazza:

„1. cikk

[Az Akzo], [az ADM], [az Avebe], [a Fujisawa], [a Jungbunzlauer] és [a Roquette] megsértették az EK [...] 81. cikket, valamint – 1994. január 1-jétől kezdődően – az EGT-megállapodás 53. cikkének (1) bekezdését azzal, hogy a nátrium-glükonát piacán folytatott megállapodásban és/vagy összehangolt magatartásban vettek részt.

A jogsértés időtartama a következő volt:

– [az Akzo], [az Avebe], [a Fujisawa] és [a Roquette] esetében az 1987 februárjától 1995 júniusáig terjedő időszak;

– [a Jungbunzlauer] esetében 1988 májusától 1995 júniusáig;

– [az ADM] esetében 1991 júniusától 1995 júniusáig.

[...]

3. cikk

Az 1. cikkben megállapított jogsértés miatt kiszabott bírságok a következők:

a) [Akzo]	9 millió EUR
b) [ADM]	10,13 millió EUR
c) [Avebe]	3,6 millió EUR
d) [Fujisawa]	3,6 millió EUR
e) [Jungbunzlauer]	20,4 millió EUR
f) [Roquette]	10,8 millió EUR"

13 A Bizottság a Határozat (296)–(309) preambulumbekezdésében elemezte a Glucona és az anyavállalatai – azaz az Avebe, valamint az Akzo – között a kartellel érintett időszak alatt fennálló kapcsolatokat. Legfőképpen azt jegyezte meg, hogy 1993. augusztus 15-éig az Avebe és az Akzo képviselői közösen irányították a Gluconát, ám ezen időpontot követően a Glucona átszervezése miatt annak irányítását kizárólag az Avebe képviselője látta el. Mindemellett a Bizottság úgy ítélte meg, leányvállalatuknak az érintett időszak egésze alatt tanúsított versenyellenes magatartásáért mind az Avebét, mind az Akzót felelősségre kell vonni, és ezért mindketten a Határozat címzettjei kell, hogy legyenek.

14 A bírságok összegének kiszámítása céljából a Bizottság a Határozatban a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése és az ESZAK-Szerződés 65. cikkének (5) bekezdése alapján kiszabott bírság megállapításának módszeréről szóló iránymutatásban (HL 1998. C 9., 3. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 171. o.; a továbbiakban: iránymutatás), valamint az engedékenységi közleményben meghatározott módszert használta.

15 A Bizottság először a bírságnak a jogsértés súlyosságának és időtartamának függvényében kiszámított alapösszegét határozta meg.

16 Ennek keretében a Bizottság a jogsértés súlyosságával kapcsolatban először is azt vette figyelembe, hogy az érintett vállalkozások a jogsértés jellegére, az EGT-ben fennálló nátrium-glükonát piacra gyakorolt közvetlen hatására és az érintett földrajzi piac kiterjedésére tekintettel különösen súlyos jogsértést követtek el (a Határozat (371) preambulumbekezdése).

17 Ezután a Bizottság úgy értékelte, hogy figyelembe kell venni, miszerint az érintett vállalkozások milyen tényleges gazdasági lehetőségekkel rendelkeznek ahhoz, hogy a versenyben kárt okozzanak, és a bírságot olyan nagyságrendű összegben kell megállapítani, amely biztosan kellően elrettentő erővel bír. Következésképpen az érintett vállalkozások által a nátrium-glükonát eladásokkal 1995-ben, azaz a

jogsértés időszakának utolsó évében megvalósított világméretű forgalom alapján a Bizottság az érintett vállalkozásokat két csoportba osztotta. Az első csoportba osztotta azon vállalkozásokat, amelyek a rendelkezésére álló adatok szerint a nátrium-glükonát világpiacának több mint 20%-ával rendelkeztek; ide tartozott a Fujisawa (35,54%), a Jungbunzlauer (24,75%) és a Roquette (20,96%). E vállalkozások tekintetében a Bizottság a kiindulási összeget 10 millió EUR-ban határozta meg. A második csoportba azon vállalkozásokat sorolta, amelyek a rendelkezésére álló adatok szerint a nátrium-glükonát világpiacának kevesebb mint 10%-ával rendelkeztek; ide tartozott a Glucona (nagyjából 9,5%) és az ADM (9,35%). E vállalkozások tekintetében a Bizottság a kiindulási összeget 5 millió EUR-ban, vagyis az Akzo és az Avebe esetében – amelyek a Glucona közös tulajdonosai voltak – külön-külön 2,5 millió EUR-ban állapította meg (a Határozat (385) preambulumbekezdése).

18 Ezen túlmenően a Bizottság e kiindulási összeget kiigazította egyrészt, hogy a bírság kellően elrettentő jellegét biztosítsa, másrészt, hogy figyelembe vegye, hogy a nagy vállalkozások rendszerint olyan jogi és gazdasági ismeretekkel, valamint infrastruktúrával rendelkeznek, amely lehetővé teszi számukra annak könnyebb felismerését, hogy jogsértő magatartást folytatnak, és tudatában legyenek annak, hogy a versenyjog alapján ebből rájuk nézve milyen következmények származnak. Következésképpen a Bizottság az érintett vállalkozások nagyságának és összesített forrásainak figyelembe vételével az ADM és az Akzo vonatkozásában 2,5-szeres szorzót alkalmazott, és így a bírság összegét az ADM esetében 12,5 millió EUR-ra, az Akzo esetében pedig 6,25 millió EUR-ra emelte (a Határozat (388) preambulumbekezdése).

19 Az egyes vállalatok által elkövetett jogsértések időtartamára tekintettel a kiindulási összeget a Bizottság évente 10%-kal, azaz a Fujisawa, az Akzo, az Avebe és a Roquette vonatkozásában 80%-kal, a Jungbunzlauer esetében 70%-kal, az ADM tekintetében pedig 35%-kal növelte (a Határozat (389)–(392) preambulumbekezdése).

20 A Bizottság így a bírság alapösszegét 4,5 millió EUR-ban rögzítette az Avebe esetében. Az ADM, az Akzo, a Fujisawa, a Jungbunzlauer és a Roquette tekintetében az alapösszeget egyenként 16,88 millió, 11,25 millió, 18 millió, 17 millió és 18 millió EUR-ban állapította meg (a Határozat (396) preambulumbekezdése).

21 Másodszor súlyosbító körülmények címén a Jungbunzlauer ellen kiszabott bírság alapösszegét 50%-kal növelte azon indokkal, hogy a kartellben irányító szerepet töltött be (a Határozat (403) preambulumbekezdése).

22 Harmadszor a Bizottság megvizsgálta és elutasította bizonyos vállalkozások, többek között az Avebe érveit, amelyek szerint e vállalkozásokra nézve enyhítő körülményeket kell megállapítani (a Határozat (404)–(410) preambulumbekezdése).

23 Negyedszer az engedékenységi közlemény B. szakaszának alkalmazásában a Bizottság a Fujisawa részére „különösen jelentős mértékű csökkentést" (vagyis 80%-os) engedélyezett a bírság azon összegéhez képest, amelyet az együttműködés hiányában róttak volna ki rá. Végül a közlemény D. szakaszának alkalmazásában a Bizottság az ADM és a Roquette részére „jelentős mértékű csökkentést" (vagyis 40%-os), az Akzo, az Avebe és a Jungbunzlauer javára 20%-os csökkentést hajtott végre ((418), (423), (426) és (427) preambulumbekezdés).

Eljárás és a felek Elsőfokú Bíróság előtti indítványai

24 Az Elsőfokú Bíróság Hivatalához 2001. december 17-én benyújtott keresetlevelével az Avebe elindította a jelen keresetet.

25 Az Elsőfokú Bíróság (harmadik tanács) az előadó bíró jelentésére tekintettel úgy döntött, hogy megnyitja a szóbeli szakaszt, és az Elsőfokú bíróság eljárási szabályzatának 64. cikkében előírt pervezető intézkedések keretében írásbeli kérdéseket tett fel a feleknek, akik e kérdésekre az erre meghatározott határidőkön belül választ adtak.

26 Az Elsőfokú Bíróság a 2004. február 17-i tárgyaláson meghallgatta a felek szóbeli előterjesztéseit.

27 Az Avebe azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– semmisítse meg a Határozat 1. cikkét, amennyiben az megállapítja, hogy a felperes jogsértést követett el az 1987 februárja és 1993. augusztus 15-e közötti időszakban;

– másodlagosan, semmisítse meg a Határozat 1. cikkét, amennyiben az megállapítja, hogy a felperes jogsértést követett el az 1990. április 30-a előtti időszakban;

– harmadlagosan, semmisítse meg a Határozat 3. cikkét, olyan mértékben, amennyiben az Avebét érinti;

– kötelezze a Bizottságot a költségek viselésére.

28 A Bizottság azt kéri, hogy az Elsőfokú Bíróság:

– utasítsa el a keresetet;

– az Avebét kötelezze a költségek viselésére.

Jogi háttér

A – *Bevezetés*

29 Az Avebe nem vitatja, hogy a kartell az EK 81. cikk megsértését valósította meg. Azt sem vitatja, hogy e jogsértés betudható volt neki az 1993. augusztus 15-étől – azon időponttól, amelytől a Glucona ügyvezetését egymaga látta el (lásd fenti 13. pontot) – a kartell befejezéséig eltelt időszakban. Ennek ellenére az Avebe azon az álláspontón van, hogy a Bizottság a Glucona jogsértését nem róhatja fel neki helytálló módon az 1993. augusztus 15-ét megelőző időszakra nézve.

30 Ennek keretében az Avebe négy jogalapra hivatkozik, amelyek elsősorban az indokolási kötelezettség, másodsorban a védelemhez való jog, harmadsorban az EK 81. cikk (1) bekezdésének és a 17. rendelet 15. cikke (2) bekezdésének, negyedsorban pedig az arányosság elvének megsértésére vonatkoznak.

31 Az Elsőfokú Bíróság, mielőtt határozna az üggyel kapcsolatban hivatkozott jogalapok megalapozottságáról, úgy ítéli meg, hogy emlékeztetni kell azokra – a Határozat (296)–(309) preambulumbekezdésében megjelenő – tényezőkre, amelyeket a Bizottság értékelése során alkalmazott.

32 A Határozat (296) preambulumbekezdésében a Bizottság elemzését annak megállapításával kezdte, hogy „a tények[ből kitűnik], hogy a Glucona magatartását nem önállóan határozta meg, hanem azon utasításokat hajtotta végre, amelyeket anyavállalatai [az ANC és az Avebe] adtak neki: a Glucona tisztségviselőinek mindegyike párhuzamosan anyavállalatokban is betöltött valamely tisztséget".

33 A Bizottság a Határozat (297)–(299) preambulumbekezdésében továbbá következőképpen írja le a Glucona belső szervezetét:

„(297) 1972. április 1-jétől 1993. augusztus 15-éig az anyavállalatok által kinevezett egy-egy igazgató alkotta a társulás igazgatótanácsát, akik egyetemleges felelősséggel tartoztak a Glucona politikájára és ügyvezetésére vonatkozó döntésekért. Az Akzo képviselője volt felelős az eladásokért és a kereskedelmi politikáért, az Avebe képviselője pedig a termelésért, valamint a kutatási és fejlesztési tevékenységekért. A Gluconának volt felügyelőbizottsága is, amely mindkét anyavállalat két-két képviselőjéből állt. A felügyelő bizottság elnöki posztját felváltva töltötték be az Akzo, illetve az Avebe képviselői.

(298) 1993. augusztus 15-én egyetlen igazgató kinevezésével a Glucona vezetésében szerkezeti váltás következett be. Az Avebe egyik tisztviselőjét nevezték ki e posztra.

(299) Az okirati bizonyítékokból kiderül, hogy az Akzo által kinevezett igazgató 1993 augusztusáig fontos szerepet töltött be a Glucona ügyvezetésében. Az érintett időszak alatt a Glucona az Akzo amesfoorti [Hollandia] telephelyén folytatta tevékenységét. A Bizottság birtokában lévő összes rendelkezésére álló korabeli dokumentumban a kartell résztvevői az »Akzo« nevet használva tesznek célzást a Gluconára. Tekintettel a feladatkörükbe tartozó területekre (kereskedelmi politika és eladások), az Akzo képviselői – legalábbis 1993 augusztusáig – ugyanis közvetlenebb módon vettek részt a kartellben. Ettől az időponttól fogva az Avebe egyik tisztviselőjét nevezték ki igazgatónak, és a bizonyítékok azt jelzik, hogy ezek után [ő is] tevőlegesen részt vett a kartellben. Ennek érdekében 1993 nyarán az elődje bocsátotta rendelkezésére a szükséges információkat."

34 A Határozat (300) preambulumbekezdésében a Bizottság a következőképpen foglalta össze korábban a kifogásközlésben leírt értékelését a jogsértésnek az érintett vállalkozások terhére való betudhatósága kapcsán:

„A Bizottság a kifogásközlésben jelezte azon szándékát, hogy az Akzo és az Avebe egyetemleges felelősségét meg fogja állapítani a jogsértés teljes időtartamára nézve. Az anyavállalatok által létrehozott kettős ügyvezetési szerkezetre, a közös vállalkozásban fennálló egyenlő részesedésükre, valamint a két igazgató megosztott felelősségére figyelemmel a Bizottság úgy ítélte meg, hogy azzal a vélelemmel kell élni, hogy az anyavállalatok egyenlő mértékű befolyással bírtak a közös vállalkozás magatartására, és ugyanazon információkhoz jutottak hozzá a Gluconának a kartellben való részvételével kapcsolatosan."

35 A Bizottság a Határozat (301)–(305) preambulumbekezdésében az Akzo és az Avebe által e tekintetben a kifogásközlésre válaszként tett észrevételeket foglalta össze. A Határozat (301) preambulumbekezdésében a Bizottság különösen a következőket jegyezte meg:

„Kifogásközlésre adott válaszában az Akzo nem vitatta a Bizottság álláspontját, és megerősítette, hogy az Avebe a Glucona nátrium-glükonáttal kapcsolatos kartellben való részvételéről állandóan értesült: »még ha igaz is, hogy az ügyvezetés keretében az Akzo képviselője volt felelős a kereskedelmi politikáért és az eladásokért, az Avebe képviselője pedig a termelésért és a kutatási és fejlesztési tevékenységekért, az Avebe mindemellett folyamatosan értesült a Glucona által kötött versenyellenes megállapodásokról, és osztozott az ezzel kapcsolatos felelősségen«. Az Akzo hozzáteszi, hogy »az Avebe a Glucona által kötött versenyellenes megállapodásokról teljes körűen értesült, még ha 1993 előtt a kartellt megvalósító megállapodásban maga nem is vett részt«."

36 A Határozat (306) preambulumbekezdésében a Bizottság elismerte, hogy „tudomása szerint az Avebe 1993 októbere előtt személyesen soha nem [vett] részt a kartell többoldalú találkozóin", és hogy „az Akzo egyébként beismerte, hogy »az Avebe 1993 előtt a kartellt megvalósító megállapodásban maga nem is vett részt«". A Bizottság mindazonáltal hozzátette, hogy „nem [volt] semmi kétsége afelől, hogy a Glucona igazgatótanácsán belül az Avebe tagjainak tudomásuk volt a Glucona versenyellenes gyakorlatáról".

37 A Határozat (307) és (308) preambulumbekezdésében a Bizottság e következtetés alátámasztásaként a következőket fejtette ki:

– először is a Bizottság figyelembe vette, hogy 1993 augusztusáig a Glucona két, az Akzo és az Avebe által kinevezett igazgatója egyetemleges felelősséggel tartoztak a Glucona ügyvezetéséért, továbbá azt, hogy e két igazgatón keresztül az Akzo és az Avebe egyenlő arányban vettek részt a Glucona igazgatótanácsában és felügyelőbizottságában;

– másodszor a Bizottság az Avebe vezetőinek egyike által az ANC és az ADM képviselőivel történt 1990. április 30-i találkozóról 1990. május 1-jén készített feljegyzésre hivatkozott (a továbbiakban: 1990. május 1-jei feljegyzés). E feljegyzés tárgya „Az ADM-mel a nátrium-glükonát tárgyában folytatott megbeszélés" volt, és az Avebe több vezetőségi tagjának volt címezve, többek között annak is, aki abban az időben a Glucona Avebe által kinevezett igazgatója volt. A Bizottság e feljegyzés tartalmából azt a következtetést vonta le, hogy „lehetetlen, hogy az Avebe ne tudott volna arról, hogy a Glucona részt vett a piaci verseny akadályozására irányuló cselekményekben";

– harmadszor a Bizottság kifejtette, hogy amikor az Avebe 1993. augusztus 15-én átvette a Glucona ügyvezetését, „az Avebe képviselője nem tett semmiféle

intézkedést a versenyellenes gyakorlat megszüntetése érdekében, vagy legalábbis nem ellenezte azt, amelyről tehát a társaság teljes mértékben tudott", sőt éppen ellenkezőleg, „az Avebe biztosította [a gyakorlat] folytatását, és módszeresen az Akzo helyébe lépett, kérve, hogy az utóbbi adjon pontos tájékoztatást a kartell helyzetéről".

38 Végül a Határozat (309) preambulumbekezdése a következőket mondja ki:

„A fenti szempontokra figyelemmel a Bizottság úgy ítéli meg, hogy mindkét anyavállalatot felelősségre kell vonni leányvállalatuk versenyellenes magatartásáért az érintett időszak egészére nézve, ezért tehát mindketten e Határozat címzettjei."

B – *Az indokolási kötelezettség megsértéséről*

39 Az Avebe egyrészt arra utal, hogy a Bizottság a Határozat (306) preambulumbekezdésében kijelentette, miszerint „nem volt semmi kétsége afelől, hogy az Avebe tagjainak a Glucona igazgatótanácsán belül tudomásuk volt a Glucona versenyellenes gyakorlatáról". Másrészt azt állítja, hogy a Bizottság a Határozat (308) preambulumbekezdésében megjegyezte, hogy amikor 1993. augusztus 15-én az Avebe alkalmazottját kinevezték a Glucona igazgatójának annak teljes felelősségű ügyvezetésére, e személyt az Akzónak az ezen időpontig a Glucona ügyvezetéséért felelős képviselője tájékoztatta a megállapodás létezéséről. Az Avebe szerint ebből az következik, hogy a Határozat indokolása arra vonatkozóan, hogy az Avebének 1993. augusztus 15-ét megelőzően tudomása volt-e a kartellről, ellentmondásos vagy legalábbis hiányos.

40 A Bizottság vitatja, hogy Határozatban foglalt indokolás ellentmondásos vagy nem kielégítő lenne annak vonatkozásában, hogy az Avebének 1993. augusztus 15-ét megelőzően tudomása volt-e a kartellről.

41 Az Elsőfokú Bíróság emlékeztet arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint az EK 253. cikk által megkövetelt indokolásnak világosan és félreérthetetlenül be kell mutatnia a kifogásolt jogi aktust elfogadó közösségi hatóság érvelését, úgy, hogy az érdekeltek megismerhessék a meghozott intézkedés indokait és a hatáskörrel rendelkező bíróság gyakorolhassa felülvizsgálatát (a Bíróság C-367/95. sz., Bizottság kontra Sytraval és Brink's France ügyben 1998. április 2-án hozott ítéletének [EBHT 1998., I-1719. o.] 63. pontja és a C-301/96. sz., Németország kontra Bizottság ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítéletének [EBHT 2003., I-9919. o.] 87. pontja; az Elsőfokú Bíróság T-251/00. sz., Lagardère és Canal+ kontra Bizottság ügyben 2002. november 20-án hozott ítéletének [EBHT 2002., II-4825. o.] 155. pontja).

42 Először is meg kell állapítani, hogy az Avebének a Határozat (306) és (308) preambulumbekezdése közötti ellentmondásra vonatkozó kifogása a Határozat hiányos olvasatán alapul (lásd a hivatkozott preambulumbekezdések tekintetében a fenti 36. és 37. pontot). A Határozat (308) preambulumbekezdésében a Bizottság – azzal ellentétben, amit az Avebe sugalmaz – nem állította, hogy a Glucona új igazgatója 1993. augusztus 15-én szerzett először tudomást a kartell létezéséről, ami ugyanis ellentétes a Határozat (306) preambulumbekezdésében foglaltakkal, amelyben a Bizottság megállapította, hogy az Avebe tagjainak a Glucona igazgatótanácsán belül tudomásuk volt a Glucona versenyellenes gyakorlatáról. Ezzel szemben a Határozat (308) preambulumbekezdéséből az derül ki, hogy az Avebe képviselője ezen időpontban a Glucona új igazgatójaként „pontos tájékoztatást kért a kartell helyzetéről".

43 Továbbá az Avebe azon kifogásával kapcsolatosan, hogy a Bizottság nem indokolta megfelelően a Határozatot azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy az Avebének 1993. augusztus 15-ét megelőzően tudomása volt-e a kartellről, a Határozat (296) és további preambulumbekezdéséből (lásd még a fenti 32–38. pontot) kiderül, hogy a Bizottság úgy ítélte meg, az Avebének tudomása kellett, hogy legyen leányvállalata versenyellenes magatartásáról, mivel 1993 augusztusáig a Glucona két igazgatója egyetemleges felelősséggel tartozott az ügyvezetésért, továbbá az Akzo és az Avebe egyenlő arányban vett részt a Glucona igazgatótanácsában és felügyelőbizottságában (a Határozat (307) preambulumbekezdése). Egyébiránt a Bizottság megjegyezte, hogy úgy ítéli meg, ezen álláspontját az 1990. május 1-jei feljegyzés tartalma, valamint az a tény is megerősítette, hogy amikor az Avebe 1993. augusztus 15-én

átvette a Glucona ügyvezetését „az Avebe képviselője nem tett semmiféle intézkedést a versenyellenes gyakorlat megszüntetése érdekében, vagy legalábbis nem ellenezte azt, amiről tehát a társaság teljes mértékben tudott, hanem ellenkezőleg, biztosította folytatását, és módszeresen az Akzo helyébe lépett, kérve, hogy az utóbbi adjon pontos tájékoztatást a kartell helyzetéről (a Határozat (307) és (308) preambulumbekezdése).

44 Ebből következően a Határozat preambulumbekezdéseiből jogilag megfelelő módon kiderül, hogy az Avebének betudható jogsértés megállapítása érdekében a Bizottság egyrészt a Glucona jogi szerkezetére, másrészt a két anyavállalat, az Akzo és az Avebe, valamit azok közös vállalkozása, a Glucona közötti kapcsolatokra vonatkozó ténybeli szempontokra támaszkodott.

45 Következésképpen az indokolási kötelezettség megsértésére vonatkozó jogalapot el kell utasítani.

C – *A védelemhez való jog megsértéséről*

1. *Bevezető megjegyzések*

46 E jogalap két részre oszlik. Az Avebe egyrészt azt kifogásolja, hogy a Bizottság figyelembe vette az Akzónak a kifogásközlésre adott válaszában foglalt nyilatkozatát (a továbbiakban: Akzo-nyilatkozat), anélkül hogy lehetővé tette volna az Avebe számára, hogy e nyilatkozatról kifejtse álláspontját, és ezáltal megsértette a védelemhez való jogát. Másrészt, az Avebe azt kifogásolja, hogy a Bizottság nem tette meg a szükséges intézkedéseket azon nyilatkozat másolatának megszerzésére, amelyet az Akzo képviselője az egyesült államokbeli Department of Justice [igazságügyi minisztérium] előtt tett (a továbbiakban: az Akzo amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozata).

2. *Az Akzo-nyilatkozatról*

47 Az Avebe felhívja a figyelmet arra, hogy a Határozat (301) és (309) preambulumbekezdéséből (a fenti 35. és 38. pont) kiderül, hogy a Bizottság az Akzo-nyilatkozatra támaszkodott annak megállapításához, hogy az Avebének 1993 előtt tudomása volt a kartellről. Az Avebe eközben azzal érvel, hogy a Bizottság a közigazgatási eljárás során nem tette számára lehetővé, hogy megtegye az Akzo-nyilatkozattal kapcsolatos észrevételeit. Ennélfogva az Avebe szerint a Bizottság a védelem elvének megsértése nélkül nem támaszkodhatott e nyilatkozatra annak bizonyítására, hogy az Avebének 1993 előtt tudomása lett volna a kartellről.

48 A Bizottság azzal érvel, hogy a Határozat (301) preambulumbekezdésében idézett Akzo-nyilatkozatot soha nem használta fel az Abeve elleni bizonyítékként, azt csupán a felek érveléseinek összefoglalása keretében idézte.

49 Az Elsőfokú Bíróság emlékeztet arra, hogy a védelemhez való jog tiszteletben tartása minden olyan eljárásban, amely szankció kiszabásához vezethet, a közösségi jog alapelvét képezi, amelyet a közigazgatási eljárás során is biztosítani kell. Ezen elv azt követeli meg, hogy az érintett vállalkozásoknak és vállalkozások társulásainak a közigazgatási eljárástól kezdve lehetőségük legyen kifejteni álláspontjukat a Bizottság által állított tényállás, kifogások és körülmények valószerűségéről és jelentőségéről (a Bíróság 85/76. sz., Hoffmann-La Roche kontra Bizottság ügyben 1979. február 13-án hozott ítéletének [EBHT 1979., 461. o.] 11. pontja és az Elsőfokú Bíróság T-11/89. sz., Shell kontra Bizottság ügyben 1992. március 10-én hozott ítéletének [EBHT 1992., II-757. o.] 39. pontja, amelyet a Bíróság az ezen ítélet elleni fellebbezés tárgyában 1999. július 8-án hozott ítéletében megerősített).

50 Továbbá emlékeztetni kell arra, hogy ha a Bizottság az EK 81. cikk alkalmazására vonatkozó eljárásban a jogsértés megállapítása érdekében a kifogásközlésre adott válasz valamely szakaszára, vagy e válaszhoz csatolt mellékletre kíván támaszkodni,

az ezen eljárásban érintett más feleknek is lehetőséget kell biztosítani, hogy e bizonyítékkal kapcsolatos álláspontjukat kifejthessék. E feltételek mellett a kifogásközlésre adott válasz kérdéses szakasza, illetve az e válaszhoz csatolt melléklet a jogsértésben részt vevő különböző feleket terhelő bizonyítéknak minősül (az Elsőfokú Bíróság T-25/95., T-26/95., T-30/95., T-31/95., T-32/95., T-34/95., T-35/95., T-36/95., T-37/95., T-38/95., T-39/95., T-42/95., T-43/95., T-44/95., T-45/95., T-46/95., T-48/95., T-50/95., T-51/95., T-52/95., T-53/95., T-54/95., T-55/95., T-56/95., T-57/95., T-58/95., T-59/95., T-60/95., T-61/95., T-62/95., T-63/95., T-64/95., T-65/95., T-68/95., T-69/95., T-70/95., T-71/95., T-87/95., T-88/95., T-103/95. és T-104/95. sz., Cimenteries CBR és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2000. március 15-én hozott ítéletének [EBHT 2000., II-491. o.] 386. pontja és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

51 Ezen elvek akkor is alkalmazandók, ha a Bizottság azért támaszkodik a kifogásközlésre adott válasz valamely szakaszára, hogy a jogsértés valamely vállalkozásnak való betudhatóságát bizonyítsa.

52 Az érintett vállalkozásnak kell bizonyítania, hogy a Bizottság által a határozatban elfogadott következtetés más lett volna, ha a dokumentumot – amelyet a vállalkozással nem közöltek, és amelyre a Bizottság a jogsértés megállapítása során támaszkodott – terhelő bizonyítékként elutasították volna (a Bíróság C-204/00. P., C-205/00. P., C-211/00. P., C-213/00. P., C-217/00. P. és C-219/00. P. sz., Aalborg Portland és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2004. január 7-én hozott ítéletének [EBHT 2004., I-123. o.] 71. és 73. pontja).

53 A jelen ügyben a Határozat (296)–(309) preambulumbekezdéséből kiderül, hogy a Bizottság a következőképpen szerkesztette meg az elemzését: a (297)–(299) preambulumbekezdésben leírta a Glucona szerkezetét; a (300) preambulumbekezdésben emlékeztetett a kifogásközlésben kifejtett, a jogsértésnek az érintett vállalkozások részére való betudhatóságára vonatkozó előzetes következtetésére; a (301)–(305) preambulumbekezdésben összefoglalta az említett vállalkozások által e tekintetben megfogalmazott észrevételeket, végül a (306)–(309) preambulumbekezdésben kifejtette saját jogi értékelését (lásd összefoglalva a fenti 32–38. pontot).

54 A Bizottság az Avebe által hivatkozott Akzo-nyilatkozatról a Határozat (301) preambulumbekezdésében tett említést, vagyis a Határozat azon részében, amelyik a kifogásközlésben a jogsértés érintett vállalkozások részére való betudhatóságára vonatkozó előzetes következtetésével kapcsolatban az e vállalkozások által tett észrevételeit foglalja össze.

55 Az Avebe nem állítja azt sem, hogy elemzésének a Glucona és anyavállalatai, az Avebe és Akzo között fennálló kapcsolatok jogi értékelésére vonatkozó részében a Bizottság az Akzo-nyilatkozatra hivatkozott volna.

56 Ebből következik, hogy az Avebe által állítottakkal ellentétben a Bizottság nem támaszkodott az Akzo-nyilatkozatra. Ellenkezőleg, a Határozat (307) és (308) preambulumbekezdésében (lásd a fenti 36. és 37. pontot) a Bizottság egyrészt a Glucona jogi szerkezetére, másrészt pedig az anyavállalatok, az Avebe és Akzo és közös vállalkozásuk, a Glucona közötti kapcsolatok ténybeli vetületeire tett hivatkozást. Az Avebe nem vitatja, hogy a Bizottság által e tárgyban hivatkozott dokumentumokba ne lett volna betekintése. A Határozat (309) preambulumbekezdésben foglalt jogi értékelés következtetésének azon szavakkal történő megfogalmazásával, hogy „Tekintettel a fenti megfontolásokra", a Bizottság az Avebe részvételére nézve kizárólag a Határozat (307) és (308) preambulumbekezdésére, és nem annak (301) preambulumbekezdésére tett utalást.

57 Kiegészítésképpen az Elsőfokú Bíróság úgy véli, még ha fel is tesszük, hogy a Bizottság az Akzo-nyilatkozatra támaszkodott – ami nem így volt a jelen esetben –, az Avebe nem bizonyította a fenti 52. pontban hivatkozott ítélkezési gyakorlatnak megfelelően, hogy az a következtetés, amelyre a Bizottság a Határozatban jutott, más lett volna, ha az Akzo-nyilatkozatot az Avebét terhelő bizonyítékként elutasították volna.

58 Következésképpen az Akzo-nyilatkozattal kapcsolatos első jogalap első része téves előfeltételezésen alapul, ezért nem elfogadható.

3. *Az Akzo képviselőjének az amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozatáról*

a) A felek érvei

59 Az Avebe válaszában azzal érvel, hogy az egyesült államokbeli Department of Justice által a kartellel kapcsolatban az Egyesült Államokban indított eljárásban történt kihallgatása során az Akzo egyik képviselője azt nyilatkozta, hogy az Avebének 1993. augusztus 15-e előtt nem volt tudomása a kartellről. Az Avebe úgy véli, hogy a közigazgatási eljárás során tájékoztatta a Bizottságot ezen állítólagos nyilatkozat létezéséről. Az Avebe szerint figyelemmel azon tényre, hogy ő maga nem tudta megszerezni e nyilatkozat másolatát, hogy azt a Bizottságnak benyújthassa, és mivel e nyilatkozat az Avebét felmentő bizonyítéknak minősülhetett volna, a Bizottság köteles lett volna e másolatot beszerezni az egyesült államokbeli illetékes hatóságoktól.. Az Elsőfokú Bíróság írásban feltett kérdést követően az Avebe kifejtette, hogy nem kérte kifejezetten a Bizottságot, hogy szerezze be ezt a dokumentumot, mivel ekkor még nem tudta, hogy a Bizottság a fenti 49–58. pontban elemezett Akzo-nyilatkozatra fog támaszkodni. Ténylegesen csupán a Határozatban szembesült az Akzo-nyilatkozattal, amely az Akzo amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozatával ellentétes állításokat tartalmazott.

60 A Bizottság szerint a jogalap e részére az Avebe a keresetlevélben nem hivatkozott, és ezért mint elfogadhatatlant el kell utasítani. Mindenesetre a Bizottság úgy véli, hogy a jogalap e része nem megalapozott.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

Az elfogadhatóságról

61 Az eljárási szabályzat 48. cikkének 2. §-a értelmében az eljárás további részében semmilyen új jogalapot nem lehet felhozni, kivéve, ha az olyan jogi vagy ténybeli

helyzetből származik, amely az eljárás során merült fel. Mindemellett elfogadhatónak kell tekinteni azt a jogalapot, amely a keresetlevélben korábban közvetlenül vagy közvetve már előadott jogalap kibővítése, és azzal szoros összefüggésben van. Ezzel analóg megoldást kell alkalmazni valamely jogalap alátámasztása érdekében felhozott jogalaprészre is (az Elsőfokú Bíróság T-231/99. sz., Joynson kontra Bizottság ügyben 2002. március 21-én hozott ítéletének [EBHT 2002., II-2085. o.] 156. pontja).

62 A jelen ügyben az Avebe a védelemhez való jog megsértésére vonatkozó jogalapként csupán a válaszadás szakaszában hivatkozott az Akzo amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozatának létezésére.

63 Ezzel szemben az Avebe keresetében egy másik jogalap keretében lényegében már hivatkozott ugyanezen kifogásra (lásd a fenti 59. pontot). Ugyanis keresete benyújtása óta hivatkozik ezen érvelésre, még ha alakilag ezt csupán beadványának az EK 81. cikknek és a 17. rendelet 15. cikke (2) bekezdésének megsértésére vonatkozó részében is tette.

64 A Bizottság álláspontjával szemben tehát a felperes válaszában nem hozott fel új jogalapot, csupán ugyanazon kifogásra hivatkozott úgy, hogy ezúttal azt alakilag e beadványnak a védelemhez való jog megsértését tárgyaló részében adta elő.

65 Következésképpen a jogalap e részét érdemben meg kell vizsgálni.

Az érdemi vizsgálatról

66 Emlékeztetni kell arra, hogy a mentesítő iratok kapcsán az ítélkezési gyakorlat hangsúlyozta, hogy az EK 81. és EK 82. cikk alkalmazási rendeletei által szabályozott kontradiktórius eljárás során a Bizottság nem határozhat arról egyedül, hogy melyek lehetnek a versenyjogi jogszabályok megsértése miatt indított eljárásban érintett vállalkozások védelmére alkalmas dokumentumok (az Elsőfokú Bíróság T-30/91. sz., Solvay kontra Bizottság ügyben 1995. június 29-én hozott ítéletének [EBHT 1995., II-1775. o.] 81. pontja). Különösen a fegyveregyenlőség elvére figyelemmel nem elfogadható, hogy a Bizottság maga határozhasson arról, hogy valamely dokumentumot a felperes fél ellen felhasznál-e vagy sem, miközben az utóbbinak nem volt betekintése e dokumentumokba, és ezért nem hozhatott megfelelő döntést arról, hogy e dokumentumokat védelme érdekében felhasználja-e vagy sem (a fent hivatkozott Solvay kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 83. pontja, valamint az Elsőfokú Bíróság T-36/91. sz., ICI kontra Bizottság ügyben 1995. június 29-én hozott ítéletének [EBHT 1995., II-1847. o.] 111. pontja).

67 Az ítélkezési gyakorlat szerint ha a közigazgatási eljárás során bebizonyosodik, hogy a Bizottság nem tájékoztatta a felperes felet olyan iratokról, amelyek mentő bizonyítékokat tartalmazhattak, a védelemhez való jog megsértése csak akkor áll fenn, ha megállapítható, hogy a közigazgatási eljárás eltérő eredménnyel járhatott volna, amennyiben a felperes ezen eljárás során betekinthetett volna a kérdéses iratokba (az Elsőfokú Bíróság T-7/89. sz., Hercules Chemicals kontra Bizottság ügyben 1991. december 17-én hozott ítéletének [EBHT 1991., II-1711. o.] 56. pontja és a fenti 66. pontban hivatkozott Solvay kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 98. pontja). Amennyiben a hivatkozott dokumentumok a Bizottság vizsgálati aktájában szerepelnek, a védelemhez való jog e megsértése független az érintett vállalkozás közigazgatási eljárás során tanúsított magatartásától (a fenti 66. pontban hivatkozott Solvay kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 96. pontja). Ezzel szemben, amennyiben a felelősség alól mentesítő dokumentumok nem szerepelnek a Bizottság vizsgálati aktájában, a védelemhez való jog megsértése csupán akkor állapítható meg, ha a felperes fél kifejezett kérelmet nyújtott be a Bizottsághoz, hogy a közigazgatási eljárás során betekinthessen e dokumentumokba, azzal a megkötéssel, hogy e kifogásra a végleges határozat megsemmisítése iránti eljárásban már nem hivatkozhat (az Elsőfokú Bíróság fenti 50. pontban hivatkozott, Cimenteries CBR és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítéletének 383. pontja és a T-191/98., T-212/98–T-214/98. sz., Atlantic Container Line és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2003. szeptember 30-án hozott ítéletének [EBHT 2003., II-3275. o.] 340. pontja).

68 A jelen ügyben – amint az a Határozat (300) preambulumbekezdéséből kitűnik (lásd a fenti 34. pontot) – megállapítható, hogy Bizottság a kifogásközlésben jelezte azon szándékát, hogy az Akzo és az Avebe egyetemleges felelősségét meg fogja állapítani a jogsértés teljes időtartamára nézve.

69 Ezenfelül a feleknek az Elsőfokú Bíróság egyes írásbeli kérdéseire adott válaszából kitűnik, hogy az Avebe a kifogásközlésre adott válaszában vitatta, hogy 1993 augusztusát megelőzően tudomása lett volna a kartellről, hangsúlyozva, hogy az egyesült államokbeli eljárás keretében csupán az ezen időpontot követő időszakra nézve ismerte el bűnösségét. Ezzel összefüggésben a kifogásközlésre adott válaszának egyik lábjegyzetében tüntette fel az Avebe, hogy „[a]mennyire tud[ja], [az Akzo képviselője] az ezen eljárás keretében [lefolytatott] kihallgatásokon ugyancsak úgy nyilatkozott, hogy az Avebének 1993 augusztusát megelőzően nem volt tudomása a kartellmegállapodásokról".

70 Ezen túlmenően az Elsőfokú Bíróság írásbeli kérdéseit követően az Avebe benyújtotta a jogi képviselői és az egyesült államokbeli Department of Justice szervezeti egységei közötti levélváltását, amelyből kiderül, hogy 2000 júliusától kezdve az Avebe több alkalommal is megpróbálta az utóbbiaktól az Akzo amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozatának másolatát beszerezni. Az Avebe e nyilatkozatot be szerette volna nyújtani a Bizottságnak a közigazgatási eljárás keretében. Mindemellett a levélváltás szerint a fenti szervezeti egységek e kérelmeit elutasították, megemlítve, hogy adott esetben hajlandóak lennének azt a Bizottság rendelkezésére bocsátani, amennyiben az ilyen kérelemmel fordulna hozzájuk.

71 Ebben a helyzetben anélkül, hogy szükséges lenne annak vizsgálata, vajon a Bizottság köteles volt-e az Akzo amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozata beszerzésére megfelelő intézkedéseket hoznia, és ha fel is tesszük, hogy erre módja lett volna, az Avebe nem kifogásolhatja, hogy a Bizottság nem így járt el annak érdekében, hogy rendelkezésére álljon egy olyan dokumentum, amely esetlegesen az Avebét mentesítő bizonyítékot képezhetett volna.

72 Amint azt a fenti 67. pontban megjegyeztük, az amerikai hatóságok által adott válaszokat követően az Avebének mindenképp kifejezetten kérnie kellett volna a Bizottságtól, hogy szerezze be e dokumentumot. Amint az a fenti 69. pontból kiderül, az Avebe beérte azzal, hogy ezen állítólagos nyilatkozatra lábjegyzetben tegyen egyszeri és homályos célzást, amely a hivatkozott ítélkezési gyakorlat értelmében nem minősíthető kifejezett kérelemnek.

73 Az Avebe nem igazolja jogszerűen e kifejezett kérelem hiányát a közigazgatási eljárás során azon körülményre való hivatkozással, hogy csupán a Határozatban szembesült az Akzo-nyilatkozattal, amely az Akzo amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozatával ellentétes állításokat tartalmazott. Az Avebe tulajdonképpen nem vitatja, hogy már a kifogásközlésből világosan kitűnt, hogy a Bizottságnak szándékában áll a jogsértés teljes időtartamára nézve az Akzo és az Avebe egyetemleges felelősségét megállapítani. Az Avebének tehát tudnia kellett, hogy a kifogásközlésre adott válaszában reá hárult annak terhe, hogy minden annak bizonyítására alkalmas bizonyítékot benyújtson, amely alátámasztja, hogy 1993 augusztusát megelőzően nem volt tudomása a kartellről. Ezen túlmenően az Avebe által az Elsőfokú Bírósághoz benyújtott, az Avebe jogi képviselői és az egyesült államokbeli Department of Justice szervezeti egységei közötti levélváltásból kiderül, hogy jogi képviselői teljes mértékben tisztában voltak azzal, hogy a Bizottság előtt folyó közigazgatási eljárás során az Akzo fenntartotta azon állítását, hogy az Avebe a kartell egész ideje alatt tudott annak létezéséről. Ezen túlmenően – amint azt a fenti 56. pontban már megállapítottuk – a Bizottság nem támaszkodott az Akzo-nyilatkozatra, és azt csak a Határozatnak a felek érvelésének összefoglalására vonatkozó részében említette.

74 A fentiekre tekintettel a jelen jogalapnak az Akzo amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozatára vonatkozó második részét ugyancsak el kell utasítani.

75 Következésképpen a védelemhez való jog megsértésére vonatkozó jogalapot el kell utasítani.

D – *Az EK 81. cikknek és a 17. rendelet 15. cikke (2) bekezdésének megsértéséről*

1. *Bevezetés*

76 Az Avebe elsődlegesen azt állítja, hogy a Bizottság jogban tévedett azzal, hogy a jogsértést az 1993. augusztus 15-ét megelőző időszakra nézve a Gluconának és nem az Akzónak tudja be. Másodlagosan az Avebe arra hivatkozik, még ha a jogsértés erre az időszakra nézve jogszerűen a Glucona részére is betudható, az Avebe a Glucona e jogsértő magatartásáért nem vonható felelősségre.

2. *Arról, hogy a Bizottság az 1993. augusztus 15-ét megelőzően elkövetett jogsértést nem tudhatta be a Gluconának*

a) Bevezető megjegyzések

77 Meg kell vizsgálni, hogy vajon – amint az Avebe állítja – az 1993. augusztus 15-ét megelőző időszakban a jogsértést valóban nem a Glucona – a két anyavállalat, vagyis az Akzo és az Avebe közös vállalkozása – hanem az Akzo követte-e el.

78 Az Avebe nem vitatja, hogy a Glucona közösségi versenyjogi értelemben vállalkozásnak minősült, még ha annak jogi formája nem is ruházta fel jogi személyiséggel. Az állandó ítélkezési gyakorlatnak megfelelően a versenyjog keretében a vállalkozás fogalma magában foglal minden gazdasági tevékenységet végző jogalanyt, függetlenül annak jogállásától és finanszírozási módjától (a Bíróság

C-41/90. sz., Höfner és Elser ügyben 1991. április 23-án hozott ítéletének [EBHT 1991., I-1979. o.] 21. pontja, valamint az Elsőfokú Bíróság T-513/93. sz., Consiglio Nazionale degli Spedizionieri Doganali kontra Bizottság ügyben 2000. március 30-án hozott ítéletének [EBHT 2000., II-1807. o.] 36. pontja).

79 Ezzel szemben az Avebe úgy véli, hogy a jelen ügy különleges körülményei között a jogsértést az 1993. augusztus 15-ét megelőző időszakra nézve nem a Glucona, hanem az Akzo követte el. Az Avebe e tekintetben egyrészt az Akzo és Avebe között az 1972-ben létrejött, a Glucona létrehozásáról szóló társasági szerződés rendelkezéseire (a továbbiakban: 1972-es társasági szerződés), másrészt a közötte, az Akzo és a Glucona között fennálló viszonyok különböző ténybeli vetületeire támaszkodik.

b) Az 1972-es társasági szerződésről

A felek érvei

80 Elsődlegesen az Avebe megjegyzi, hogy a közötte és a Noury & van der Lande társaság között 1966-ban létrejött, különböző termékek – többek között a nátrium-glükonát – gyártásáról és eladásáról szóló együttműködési szerződés értelmében már akkor különösen e termék gyártásáért volt felelős, miközben a másik társaság különösen e termék eladásával foglalkozott, tehát ő volt felelős a piacon tanúsított magatartásért is.

81 Az Avebe hangsúlyozza, hogy miután az Akzo megszerezte a Noury & van der Lande társaságot, a hatáskör-megosztás lényegében addig változatlan maradt, amíg az Avebe 1993. augusztus 15-én át nem vette a Glucona ügyvezetését. Az Avebe szerint az 1972-es társasági szerződés erre vonatkozó rendelkezéseiből kitűnik, hogy az Avebe a gyártással foglalkozott, az Akzo pedig a nátrium-glükonát eladásáért volt felelős.

82 Először is az Avebe szerint az 1972-es társasági szerződésből kiderül, hogy a Gluconát két igazgató vezette, akik közül egyiket az Akzo, a másikat pedig az Avebe nevezte ki oly módon, hogy a két igazgató azon ügyekkel foglalkozott, amelyek az egyik, illetve a másik társasági tag tevékenységét a leginkább érintették, és a saját társasági tagjukkal elkülönülő kapcsolatot tartottak fenn, továbbá alig, illetve semennyire sem érdeklődtek azon ügyek iránt, amelyek a másik igazgató hatáskörébe tartoztak. Az 1972-es társasági szerződés értelmében tehát a nátrium-glükonát eladása az Akzo feladata volt, amely e körben úgy határozta meg és hajtotta végre a Glucona politikáját, hogy eközben az utóbbinak nem volt döntési befolyása saját piaci magatartására. Sőt éppen ellenkezőleg, az Akzo által a Glucona érdekében folytatott eladási tevékenység az Akzo eladási szervezetébe ágyazódott, mivel a Glucona maga nem rendelkezett az eladással foglalkozó szervezeti egységgel.

83 Másodszor az Avebe szerint az a körülmény, hogy az 1972-es társasági szerződés értelmében az Akzo ellentételezést kapott a nátrium-glükonát eladásáért, azt mutatja, hogy e termék eladásai a valóságban az Akzón keresztül, a Glucona részvétele nélkül történtek.

84 Harmadszor az Avebe úgy véli, hogy a Bizottság által fenntartottakkal ellentétben az 1972-es társasági szerződés alapján az Akzo nem minősíthető egyszerűen ügynöknek, aki csupán a Glucona érdekében járt el. Hangsúlyozza, hogy az 1972-es társasági szerződés előírta, hogy a társasági tagok között bevezethető a feladatok megosztása, amely a jelen esetben egyébként meg is történt. Az Avebe szerint az Akzo látta el – persze a Glucona nevében és kockázatára, ám a többi feladattól függetlenül és saját felelősségére – a nátrium-glükonáttal kapcsolatos marketing és eladási tevékenységeket, és e tevékenységeket az Akzo szervezetén belül bonyolították.

85 Az Avebe ennek keretében fenntartja, hogy azon körülmény, miszerint az Akzo a Glucona nevében és kockázatára foglalkozott az eladással, nem jelenti szükségszerűen azt, hogy az utóbbi az EK 81. cikkben meghatározott jogsértést elkövető vállalkozásnak minősül. Annak megállapításához, hogy a jelen esetben a Glucona

szegte meg az EK 81. cikk rendelkezéseit, nem azt kellene megállapítani, hogy kinek a nevében és kockázatára valósultak meg ezen ügyletek, hanem – lényegében – azonosítani kellene, hogy valójában ki végezte azon fő jogellenes cselekményeket, amelyekkel a jogsértést elkövették.

86 A Bizottság által védelmezett álláspont azt eredményezné, hogy az EK 81. cikket megsértő több vállalkozás nevében eljáró ügynök megbízóit kellene felelősségre vonni az ilyen ügynök által tevékenysége végzése közben elkövetett jogsértésért. Az Avebe szerint ez az eset akkor áll fenn, ha a megbízó az ügynököt jogsértés elkövetésével bízta meg, illetve amennyiben a megbízónak tudomása van ügynöke magatartásáról, és nem lép közbe annak érdekében, hogy az utóbbi felhagyjon a jogsértéssel. Mindemellett amikor az ügynök a jogsértést megbízója tudta nélkül követi el, e jogsértést a megbízónak nem lehet felróni. Az Avebe szerint tehát a Bizottság nem bizonyította, hogy a Glucona megbízta volna az Akzót, hogy vegyen részt a kartellben, illetve, hogy magának a Gluconának tudomása lett volna az Akzo kartellben való részvételéről. Az Avebe hozzáteszi, hogy az a tény, miszerint a Glucona egyik – vagyis az Akzo által kinevezett – igazgatójának tudomása volt a jogsértésről, nem elegendő ahhoz, hogy e jogsértést a Gluconának lehessen betudni, mivel ezen igazgató cselekedeteit az Akzo Glucona eladásaiért felelős munkatársaként követte el.

87 Az Avebe beismeri, hogy általánosságban nem lehet azt mondani, hogy a megbízó nem vonható felelősségre az olyan ügynök magatartásaiért, aki egyben e megbízó igazgatói posztját is betölti, illetve a megbízó szervezetében is irányító feladatot lát el. Mindemellett a jelen ügyben több ok áll fenn arra, hogy megkülönböztessük egyrészt az ügynöki szerepet, másrészt a megbízó szervezetében betöltött igazgatói funkcióját. Először is az Akzo ügynökként való megbízásának okai nem abból a törekvésből erednek, hogy az EK 81. cikk rendelkezéseinek megsértése miatti esetleges felelősség alól kibújhasson, hanem azzal kapcsolatosak, hogy – amint az az 1972-es társasági szerződésből kiderül – az Akzo már rendelkezett a nátrium-glükonát eladására szolgáló szervezettel. Másodszor a jelen esetben az ügynök, vagyis az Akzo olyan nagyméretű vállalkozás, amelynek munkatársa a Gluconában részmunkaidőben töltötte be az igazgatói posztot, ám egyéb tevékenységeit saját vállalatának szervezetén belül végezte.

88 A Bizottság az Avebe érvelésének elutasítását kéri az Elsőfokú Bíróságtól.

Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

89 Először is az 1972-es társasági szerződés 1. cikkéből kitűnik, hogy az Avebe és az Akzo közös vállalkozásukat, a Gluconát bizonyos termékek, többek között a nátrium-glükonát „közösen való gyártására, eladására és értékesítésére" hozták létre.

90 Ezen túlmenően az 1972-es társasági szerződés 5. cikke (1) bekezdésének értelmében „a [Glucona] társasági tagjainak [csupán] közösen [volt] felhatalmazásuk a társaság nevében való eljárásra és aláírásra, harmadik személyekkel szemben a társaság nevében kötelezettségek vállalására és a társasággal szemben harmadik személyek általi kötelezettségek vállalására, valamint pénzeszközöknek a társaság nevében való átvételére és felhasználására". Ugyanazon szerződés 5. cikke (2) bekezdésének értelmében a két társasági tagnak, az Akzónak és az Avebének külön-külön egy-egy megbízottat kellett kinevezniük, akik „az 1. cikkben meghatározott hatásköröket az érintett társasági tag érdekében együttesen [kellett] gyakorolniuk, annak sérelme nélkül, hogy mindegyik társasági tag jogosult [volt] e hatásköröket saját maga gyakorolni". A megbízottak kötelesek voltak „egymással rendszeres kapcsolatot tartani, és a [Glucona] igazgatóival megtárgyalni a társaságot érintő minden témát". Az 1972-es társasági szerződés 5. cikke (3) bekezdésének értelmében a napi ügyvezetés az Akzo és az Avebe által külön-külön kinevezett két igazgató feladata volt. Az igazgatóknak idejük jelentős részét a Glucona ügyeinek kellett szentelniük. „Szoros együttműködésben [kellett] dolgozni[uk] és a folytatott politikáért egyetemleges felelősséggel [tartoztak]", valamint „a megbízottak részére a folytatott politikáról rendszeres jelentéseket [kellett] készíteni[ük] és az erre vonatkozó minden releváns információt rendelkezésükre [kellett] bocsátani".

91 Végül a szerződés 13. cikke (2) bekezdésében rögzítették, hogy „[hacsak] a két társasági tag nem kíván más rendszert bevezetni, a [Glucona] termékeinek eladását az [Akzóra] bízza", és a Glucona az Akzo eladási szervezete költségeinek arányos részét a Glucona termékeinek eladásával töltött idővel arányosan megtéríti.

92 Az 1972-es társasági szerződés e rendelkezéseiből kiderül, még ha a nátrium-glükonát Glucona nevében való eladásával kapcsolatos napi ügyeket az Akzóra is „ruházták", az Avebe nem állíthatja jogszerűen, hogy az 1972-es társasági szerződés rendelkezéseinek értelmében a jogsértést kizárólagosan az Akzónak lehet csak betudni azon indokkal, hogy az utóbbi egyedül volt felelős a Glucona értékesítési politikájáért.

93 A Glucona jogi szerkezetére figyelemmel az Akzo és az Avebe a Glucona politikáját együttesen határozta meg. Ez azzal járt, hogy az Akzónak és az Avebének megbízottaikon és igazgatóikon keresztül rendszeresen kellett egyeztetniük. Ebből kiindulva meg kell állapítani, hogy az 1972-es társasági szerződés értelmében az Avebétől nem volt független sem a nátrium-glükonát értékesítési politikájának meghatározása, sem annak végrehajtása.

94 Az Avebe azon állításait, amelyek szerint a két igazgató leginkább – ha nem kizárólagosan – azokkal az ügyekkel foglalkoztak, amelyek az őket kinevező egyik, illetve a másik társasági taghoz tartozó területeket leginkább érintették, és a saját társasági tagukkal elkülönülő kapcsolatot tartottak fenn, továbbá alig, illetve semennyire sem érdeklődtek azon ügyek iránt, amelyek a másik igazgató hatáskörébe tartoztak, a társasági szerződés rendelkezései egyáltalán nem tükrözik, sőt bizonyos mértékben ellent is mondanak azoknak. Amint azt már hangsúlyoztuk, az 1972-es társasági szerződés értelmében az Akzo és az Avebe együttesen voltak felelősek a Glucona politikájának meghatározásáért, amelynek kapcsán megbízottaikon és igazgatóikon keresztül rendszeresen kellett egyeztetniük.

95 Egyébiránt, még ha – amint azt az Avebe fenntartja – az 1972-es társasági szerződés rendelkezéseit, különösen a 13. cikk (2) bekezdését, valamint a 14. cikk (1) bekezdését úgy is kell értelmezni, hogy az Akzo által kinevezett igazgató annak a Glucona termékeinek eladásáért felelős munkatársaként foglalkozott a nátrium-glükonát

értékesítésével, ettől még az 1972-es társasági szerződés által kialakított jogi helyzetre tekintettel az Akzo által kinevezett igazgató cselekedetei a Gluconának betudhatóak voltak.

96 Következésképpen a Bizottság az EK 81. cikk alkalmazására tekintettel kizárólag az 1972-es társasági szerződés rendelkezései alapján nyilvánvaló hiba elkövetése nélkül úgy ítélhette, hogy a Glucona igazgatótanácsa összes tagjának tudomása volt az utóbbi versenyellenes gyakorlatáról.

97 Ebben a helyzetben az Avebére hárult, hogy a közigazgatási eljárás során egybehangzó és meggyőző jelek csoportját alkotó bizonyítékok összességének segítségével alátámassza, hogy e jogi helyzet ellenére kizárólag az Akzo ismerte és határozta meg a Glucona jogsértő magatartását.

c) A különböző ténybeli elemekről

98 Az Avebe hat ténybeli elemet hoz fel annak bizonyítására, hogy nem volt tudomása a kartell létezéséről.

99 Először is az Avebe hangsúlyozza, hogy képviselői 1993 októbere előtt egyáltalán nem vettek részt a kartelltalálkozókon.

100 A Bizottság e tárggyal kapcsolatosan nem hozott fel külön érveket.

101 Az Elsőfokú Bíróság megjegyzi, hogy a Bizottság nem vitatja e körülményt, amelyet egyébiránt a Határozat (306) preambulumbekezdése meg is állapít. Ennek ellenére az 1972-es társasági szerződésben előírt feladatmegosztásra figyelemmel – amelyet a szerződés a társasági tagok együttes felhatalmazását előíró, a Glucona mindegyik társasági tagjának részvételét, valamint a másik társasági tag által folytatott tevékenységeiről kapott tájékoztatást biztosító kikötésekkel együtt kell értelmezni (lásd a fenti 90. pontot) – nem állapítható meg, hogy az Avebének a Gluconán belüli képviselői, és ebből következően maga az Avebe ne tudhattak volna a jogsértő magatartásról.

102 Másodszor az Avebe úgy véli, hogy a Bizottság a Határozat (307) preambulumbekezdésében nem támaszkodhatott helytálló módon az 1990. május 1-jei feljegyzésre. Arra a tényre hivatkozik, hogy a kifogásközlésre adott válaszában már kifejtette, hogy azon találkozónak, amelyről a feljegyzés szólt, egyáltalán nem volt köze a többoldalú kartelltalálkozókhoz, hanem arra az ADM-mel tervezett strukturális együttműködés keretében került sor. E megbeszélések nem tartoztak a Glucona rendszeres eladási tevékenységeinek keretébe, hanem a Glucona egyesült államokbeli termelésének szerkezeti módosítására vonatkoztak. Ez magyarázza, hogy az Avebe által kinevezett Glucona-igazgató mint a Glucona társasági tagja az ADM-mel folytatott tárgyalások menetéről ugyancsak tájékoztatást kapott.

103 A Bizottság véleménye szerint az 1990. május 1-jei feljegyzésből az derül ki, hogy a Glucona – és nem csupán az Akzo – volt az, amely a nátrium-glükonát eladásával foglalkozott, a piaci magatartást megvalósította, részt vett a tárgyalásokon, valamint a kartell többi résztvevői szemében e piac résztvevőjének számított.

104 Az Elsőfokú Bíróság megjegyzi, hogy az Avebe egyik vezetőségi tagja az ANC és az ADM képviselőivel 1990. április 30-án tartott találkozóról készítette az 1990. május 1-jei feljegyzést. E feljegyzésből kiderül, hogy a találkozó során a résztvevők az ADM által kötött egyes nátrium-glükonát szállítási szerződések meghosszabbításáról tárgyaltak.

105 Még ha fel is tesszük, hogy e találkozónak semmi köze nem volt a többoldalú kartelltalálkozókhoz, hanem azt – amint azt az Avebe hangsúlyozza – az ADM-mel tervezett strukturális együttműködés keretében tartották, ettől még – amint azt a Bizottság helyesen kiemeli – a feljegyzés azt bizonyítja, hogy az Avebe számára nem voltak ismeretlenek a Glucona nátrium-glükonát értékesítési kérdései. Ezt a következtetést egyébiránt megerősíti az Akzo, az Avebe és az ADM közötti megállapodástervezet is, amelyet maga az Avebe nyújtott be az Elsőfokú Bírósághoz, és amelyből kiderül, hogy az Avebének és az Akzónak a nátrium-glükonát egyesült államokbeli értékesítését közösen kellett biztosítaniuk. E dokumentumban sehol sincs nyoma annak, hogy az Avebe tevékenységei kizárólag a nátrium-glükonát gyártására korlátozódtak volna, és hogy kizárólag az Akzo lett volna köteles e termék értékesítésével foglalkozni.

106 Következésképpen az Avebe helytelenül kifogásolja, hogy a Bizottság e feljegyzésre annak egyik ténybeli bizonyítékaként hivatkozott, hogy nem lehetséges, miszerint az Avebének ne lett volna tudomása arról, hogy a Glucona versenyellenes cselekményekben vett részt.

107 Harmadszor az Avebe véleménye szerint a Bizottság a Határozat (308) preambulumbekezdésében helytelenül hivatkozott az Avebe magatartására, amikor 1993. augusztus 15-én átvette a Glucona egyedüli ügyvezetését, és ebből helytelenül következtetett arra, hogy az Avebe az ezen időpontot megelőző jogsértésért felelős volt (lásd fenti 37. pontot). Ugyanezt a gondolatmenetet az Elsőfokú Bíróság a T-347/94. sz., Mayr-Melnhof kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének 400. és azt követő pontjaiban elvetette (EBHT 1998., II-1751. o.).

108 A Bizottság szerint az Avebe helytelenül hivatkozik a fenti 107. pontban hivatkozott Mayr-Melnhof kontra Bizottság ügyben hozott ítéletre, mivel ezen ítélet a jelen ügytől eltérő helyzetre vonatkozott. A jelen ügyben csupán annak bizonyítására hivatkozott – többek között – e tényezőre, hogy az Avebének 1993. augusztus 15-ét megelőzően is tudnia kellett arról, hogy a Glucona részt vett a kartellben.

109 Az Elsőfokú Bíróság megjegyzi, hogy amint azt a Bizottság helyesen kiemeli, a fenti 107. pontban hivatkozott Mayr-Melnhof kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben azt állapította meg, hogy a Mayr-Melnhof társaság felelősségét valamely leányvállalatának magatartása tekintetében csupán attól az időponttól lehetett megállapítani, amikor átvette annak irányítását. Eközben a jelen ügyben a Glucona létrehozásától kezdődően fennálló tulajdonosi és irányítási jogviszonyokra tekintettel nem az volt a kérdés, vajon az Avebe felelősségre vonható-e olyan cselekményekért, amelyeket valamely társaság olyan időpontban követett el, amikor az Avebe még nem gyakorolt felette irányítást. Következésképpen az Avebe nem hivatkozhat helytálló módon ezen ítéletre elmélete alátámasztására.

110 Ez akkor is igaz, ha az Avebe személyes magatartása nem is teszi lehetővé annak megállapítását, hogy amikor 1993. augusztus 15-én a Glucona egyedüli ügyvezetését átvette, ezt megelőzően tudomása volt-e arról, hogy a Glucona részt vett a kartellben; ám ettől még nem lehet felróni a Bizottságnak, hogy más valószínű tényezők – mint például a Glucona két igazgatójának egyetemleges felelőssége – fényében álláspontja megerősítése érdekében ezt a tényezőt is figyelembe vette (lásd a Határozat (307) preambulumbekezdését és a fenti 90–96. pontot).

111 Negyedszer az Avebe fenntartja, hogy a Gluconában tartott találkozók jegyzőkönyveiben semmiféle említés nincs a kartell létezéséről. Ennélfogva a Glucona vezető szervei az Akzo magatartását sem kifejezetten, sem hallgatólagosan nem hagyták jóvá, mivel arról nem volt tudomásuk.

112 A Bizottság szerint e jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a találkozókon tárgyalt témák a Glucona tevékenységeinek teljes spektrumát érintették.

113 Az Elsőfokú Bíróság megjegyzi, hogy azon körülmény, hogy a Gluconában tartott találkozók jegyzőkönyveiben a kartell létezéséről semmiféle írásos megjegyzés nem készült, a kartellek természetét figyelembe véve nem helytálló érv annak

bizonyítására, hogy az Avebének nem volt, vagy nem lehetett tudomása e kartellről, még kevésbé arra, hogy a Glucona vezető szervei a versenyellenes magatartást sem kifejezetten, sem hallgatólagosan nem hagyták jóvá.

114 Amint a Bizottság azt helyesen megjegyzi, több jegyzőkönyvből is kiderül, hogy az Avebe a Glucona tevékenységeinek kereskedelmi vetületéről mindig – néhányszor egész részletes – tájékoztatást kapott, mint azt az 1991. október 8-i, 1992. április 14-i és december 10-i és az 1993. szeptember 2-i találkozókról készült jelentések is mutatják. Példaképpen meg kell jegyezni, hogy az 1992. december 10-i találkozó jegyzőkönyvének 8. pontjában a következőket olvashatjuk:

„Az 1993-as nátrium-glükonát költségvetés nagysága a piaci erők (ADM) miatt sokkal kisebb, mint előzőleg. Még ha ez az arány kisebb is, kedvezőbb árakra lehet számítani. Ezen túlmenően magasabb export-visszatérítést kell majd kérelmezni. Ez nyersanyagaink hígított formájával kapcsolatos. A hangsúlyt az EK-n kívüli harmadik országokba irányuló exportra kell majd helyezni. Több év óta először a nátrium-glükonát bruttó haszonrése elérheti a jövedelmezőségi küszöböt. Mindemellett ez részben az állandó költségek átcsoportosításának köszönhető [...]".

115 Ebből kiderül, hogy a megbeszélések során tárgyalt témák a Glucona tevékenységeinek teljes spektrumát érintették, többek között olyanokat, mint a kereskedelmi stratégia, a piaci változások, az árpolitika és a piaci részesedés. A nátrium-glükonát piacán való fellépés lehetőségeinek meghatározása érdekében fennálló kartell lényegi jellemzőjére figyelemmel tehát szinte kizárható, hogy e témák a kartell létezése, és az abból következő körülmények említése nélkül kerültek volna megtárgyalásra.

116 Következésképpen az Avebe a Glucona találkozóin készült jegyzőkönyveire sem hivatkozhat helytálló módon elmélete alátámasztásaként.

117 Ötödször az Avebe azon tényt hozza fel, hogy a Glucona kereskedelmi partnerei és versenytársai e társaságot mindig az Akzóval és nem az Avebével azonosították, illetve az Akzo ügyfeleivel folytatott levelezésében nem a Glucona, hanem a saját levélpapírját használta, illetve a számlázások és beszedések is az Akzón keresztül történtek.

118 A Bizottság elutasítja ezen érvelést.

119 Az Elsőfokú Bíróság először is megállapítja, hogy az Avebe érvelése ellentmond a fenti 105. pontban hivatkozott megállapodási tervezetnek, amely a nátrium-glükonát egyesült államokbeli értékesítése kapcsán az ADM potenciális kereskedelmi partnereiként tünteti fel nem csupán az Akzót, de az Avebét is. Mindenesetre még ha fel is tesszük, hogy a Glucona kereskedelmi partnerei és versenytársai e társaságot mindig az Akzóval és nem az Avebével azonosították, ettől még e körülmény csupán a Glucona külső viszonyait, valamint annak a harmadik személyek általi megítélését érinti. Ezzel szemben egyáltalán nem érinti azt a kérdést, vajon a Glucona belső szervezeti felépítésére figyelemmel az Avebének a Glucona nátrium-glükonát piacon folytatott jogsértő magatartásáról tudomása volt-e, vagy kellett-e, hogy legyen.

120 Következésképpen az Avebe e körülményekre sem hivatkozhat elmélete alátámasztására.

121 Hatodszor és utoljára az Avebe fenntartja, hogy az Akzo által kinevezett igazgató irodája Amersfoortban (Hollandia), az Akzo épületében volt, miközben az Avebe által kinevezett igazgató az Avebe székhelyén, Ter Apelkanaalban (Hollandia) foglalkozott az Avebe gyárainak ügyvezetésével, és hogy e helységek egymástól nagyjából 200 kilométerre találhatók. Ezen túlmenően azzal érvel, hogy a nátrium-glükonát gyártása és eladása mind az Avebe, mind az Akzo tevékenységei összességének csekély hányadát tette ki.

122 A Bizottság e tárggyal kapcsolatosan nem hozott fel külön érveket.

123 Az Elsőfokú Bíróság ezzel kapcsolatban emlékeztet, hogy az 1972-es társasági szerződés kifejezetten előírta a két igazgató szoros együttműködését a közös vállalkozást érintő összes kérdésben. Ezen túlmenően – amint az a fenti 115. pontban jeleztük – a Glucona megbeszéléseinek jegyzőkönyveiből kiderül, hogy e megbeszélések során tárgyalt témák a Glucona tevékenységeinek teljes spektrumát érintették, többek között olyanokat is, mint a kereskedelmi stratégia, a piaci változások, az árpolitika és a piaci részesedés. Következésképpen az Akzo és az Avebe közötti földrajzi távolság nem képez meggyőző bizonyítékot annak alátámasztására, hogy az Avebe által kinevezett igazgató nem tudott a versenyellenes magatartásról.

124 Az Avebe által hivatkozott azon tény sem releváns, hogy a nátrium-glükonát gyártása és eladása mind az Avebe, mind az Akzo tevékenységei összességének csekély hányadát tette ki. A Glucona létrehozása tulajdonképpen bizonyos termékek, többek között a nátrium-glükonát közös gyártására, eladására és értékesítésére szolgált, illetve az 1972-es társasági szerződés értelmében a Glucona igazgatóinak munkaidejük jelentős részét a Glucona ügyeinek kellett szentelniük.

125 Következésképpen az Avebe nem hivatkozhat helytálló módon e körülményekre elmélete alátámasztására.

126 A fentiekre tekintettel a Bizottság helyesen állapította meg, hogy az Avebe által hivatkozott különböző ténybeli bizonyítékok alapján nem volt megállapítható, hogy a közös vállalkozás jogi szerkezetét és a társasági tagok felelősségi megosztását szabályozó jogi keret egyértelműsége ellenére az Avebe a nátrium-glükonát értékesítés politikájának meghatározásában és megvalósításában ne vett volna részt, és hogy ennélfogva nem volt, vagy nem lehetett tudomása a Glucona versenyellenes cselekményeiről.

127 Következésképpen a Bizottság helytálló módon állapíthatta meg, hogy a jogsértést a Glucona követte el.

3. *Arról, hogy a Bizottság a Glucona által elkövetett jogsértést nem tudhatta volna be az Avebének*

a) A felek érvei

128 Az Avebe lényegében azzal érvel, hogy még ha fel is tesszük, hogy azt kell megállapítani, miszerint a versenyellenes magatartást nem az Akzo, hanem a Glucona követte el, a Bizottság e magatartást semmiféleképpen nem róhatta volna fel az Avebének.

129 Ezzel kapcsolatban az Avebe fenntartja, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint az a körülmény, hogy a leányvállalat külön jogi személyiséggel rendelkezik, még nem elegendő ahhoz, hogy kizárja annak lehetőséget, hogy magatartását az anyavállalatnak tudják be, mégpedig akkor, amikor a leányvállalat nem önálló módon határozza meg saját magatartását a piacon, hanem lényegében azokat az utasításokat követi, amelyeket az anyavállalat szabott meg a számára (lásd a Bíróság által a C-286/98. P. sz., Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletének [EBHT 2000., I-9925. o.] 26. pontját, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot). Ebből az következik, hogy nemcsak a vállalkozásnak szerződésben rögzített jogi szerkezetét, hanem annak tényleges döntéshozatali szerkezetét is figyelembe kell venni. Lényegében a jelen jogalap második részében kifejtett érvelések megismétlésével az Avebe úgy véli, hogy a Glucona nem azokat az utasításokat követi, amelyeket az anyavállalatok szabtak meg számára, hanem ellenkezőleg, az Akzo biztosította a nátrium-glükonát értékesítését.

130 Ezen túlmenően olyan helyzetben, amikor a jogsértő magatartást valamely jogi személyiség nélküli társulás követi el, az e vállalkozás és az anyavállalat közötti

formális jogviszonyok ismérve nem releváns. E helyzetben csupán az a kérdés bír jelentőséggel, vajon a Glucona gazdasági egységet képezett-e az Avebével, ám e helyzet nem állt fenn, mivel a Glucona nem rendelkezett értékesítési szervezettel, hanem munkatársainak nagy része a másik munkaadójuk javára végzett tevékenységük keretében végezték munkájukat. Csupán abban az esetben támaszkodhatna a Bizottság azon feltételezésre, hogy e leányvállalat lényegében azokat az utasításokat követi, amelyeket az anyavállalat szabott meg a számára, amennyiben ez az anyavállalat leányvállalatának 100%-os részesedésével rendelkezne. Csak ilyen esetben fordulhatna elő, hogy a Bizottság nem lenne köteles azt vizsgálni, hogy vajon az anyavállalat valóban gyakorolta-e e hatáskörét. A jelen esetben pedig az Avebe a Gluconának csupán 50%-ával rendelkezett, mivel annak másik 50%-a az Akzo tulajdonában volt.

131 Ezen túlmenően az Avebe az Elsőfokú Bíróság T-339/94., T-340/94., T-341/94. és T-342/94. sz., Metsä-Serla és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1998. május 14-én hozott ítéletének ([EBHT 1998., II-1727. o.) 51–58. pontjára hivatkozik. Azt hozza fel, hogy ebben az ügyben az Elsőfokú Bíróság figyelembe vette azon tényt, hogy a vállalkozások társulása tagjaitól megbízást kapott összes karton eladásuk lebonyolítására, továbbá egységes árakat rögzített, miközben tagja mindegyikének nevében és érdekében járt el. Ebből következően a fenti ügyben az Elsőfokú Bíróság a jogsértést megvalósító magatartást vette figyelembe, még ha közvetlen kapcsolat állt is fenn e magatartás és azon vállalkozás között, amely a jogsértésért felelősséggel tartozott.

132 Az Avebe azon tényre is hivatkozik, hogy valószínűtlen, hogy amikor 1993. augusztus 15-én az Akzo által kinevezett igazgató az Avebe által kinevezett igazgatót tájékoztatta a kartell szervezetének fennállásáról, az Avebe már tudott volna e kartellről. Az Avebe kiemeli, hogy a Bizottságot erről 1999. április 23-i levelében tájékoztatta, ám az helytelenül értelmezte ezen információt, és a Határozatban azt állította, hogy az Avebe részletes tájékoztatást kért a kartellel kapcsolatos helyzetről. Ráadásul a Bizottság – amint azt az Avebe a kifogásközlésre adott válasz 26. pontjában jelezte – nem vette figyelembe, hogy az Avebe Gluconán belüli képviselője az Avebe igazgatóját később értesítette, ami gyengíti azon állítást, hogy az Avebének már tudomása lett volna a kartellről.

133 Az Avebe válaszában ezenfelül fenntartja, hogy elméletét az Emberi Jogok Európai Bírósága által értelmezett, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény 6. cikkének (2) bekezdése is megerősíti.

134 A Bizottság elismeri, hogy az általa hivatkozott ítélkezési gyakorlat még egyetlen olyan esetre sem terjedt ki, mint a mostani, amelyben a jogsértést két önálló vállalkozás közötti együttműködésre létrehozott társulás követte el. Mindemellett lényegében a jelen jogalap első részében már hivatkozott érvekre utalva a Bizottság úgy véli, hogy a jelen esetben az Avebe meghatározó befolyást gyakorolhatott a Glucona piacon kifejtett magatartására, sőt bármikor véget vethetett volna a kartellnek. Az ítélkezési gyakorlatra figyelemmel (az Elsőfokú Bíróság T-354/94. sz., Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének [EBHT 1998., II-2111. o.] 80. pontja) ez elégséges annak megállapítására, hogy az Avebe ugyancsak felelős volt a jogsértését, és nem szükséges annak bizonyítása, hogy vajon ténylegesen gyakorolt-e ilyen befolyást a Gluconára.

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja

135 Először is emlékeztetni kell arra, hogy a következetes ítélkezési gyakorlat szerint valamely vállalkozás versenyellenes magatartása akkor tudható be egy másik vállalkozásnak, ha a vállalkozás a piacon nem önálló módon határozza meg saját magatartását, hanem lényegében azokat az utasításokat követi, amelyeket a másik vállalkozás szabott meg a számára, tekintettel különösen azon gazdasági és jogi viszonyokra, amelyek e két vállakozást összekötötték (a Bíróság C-189/02. P., C-202/02. P., C-205/02. P., C-208/02. P. és C-213/02. P. sz., Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2005. június 28-án hozott ítéletének [EBHT 2005., I-5425. o.] 117. pontja és a C-294/98. P. sz., Metsä-Serla Oyj és társai kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítéletének [EBHT 2000., I-10065. o.] 27. pontja).

136 Ezzel kapcsolatban ki kell emelni, hogy ezen ítélkezési gyakorlat szerint, valamint a Bizottság ellenkérelmének 48–52. pontjában fenntartottakkal ellentétben a Bizottság

nem szorítkozhat annak megállapítására, hogy a vállalkozás meghatározó befolyást „gyakorolhatott" a másik vállalkozásra, anélkül, hogy szükséges lenne annak vizsgálata, hogy e befolyást valóban gyakorolta-e. Ezen ítélkezési gyakorlatból éppen ellenkezőleg az következik, hogy főszabály szerint a Bizottság feladata e meghatározó befolyásnak a ténybeli bizonyítékok – többek között különösen az egyik vállalkozás másik vállalkozás feletti irányításának esetleges lehetősége – alapján való bizonyítása (lásd e tekintetben a Bíróság fenti 135. pontban hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítéletének 118–122. pontját, a C-196/99. P. sz., Aristrain kontra Bizottság ügyben 2003. október 2-án hozott ítéletének [EBHT 2003., I-11005. o.] 95–99. pontját; az Elsőfokú Bíróság T-9/99. sz., HFB kontra Bizottság 2002. március 20-án hozott ítéletének [EBHT 2002., II-1487. o.] 527. pontját). A Bizottság által felhozott Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben (2000. november 16-án hozott ítélet, hivatkozás a fenti 129. pontban) a Bíróság elismerte, hogy amikor az anyavállalatnak 100%-os irányítása van a jogsértő leányvállalata fölött, az a megdönthető vélelem áll fenn, amely szerint az említett anyavállalat ténylegesen meghatározó befolyást gyakorolt leányvállalata magatartására. Ezért az anyavállalatot terheli e vélelem megdöntése olyan bizonyítékok nyújtásával, amelyek alkalmasak a leányvállalat önállóságának alátámasztására (lásd e tekintetben a fenti 129. pontban hivatkozott Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben 2000. november 16-án hozott ítélet 28–29. pontját, valamint a fenti 134. pontban hivatkozott Stora Kopparbergs Bergslags ügyben 1998. május 14-én hozott ítélet 80. pontját).

137 Továbbá emlékeztetni kell arra, hogy az 1972-es társasági szerződés értelmében a Gluconát a „vennootschap onder firma" (vof) társasági/jogi formában hozták létre. Tudvalévő, hogy a holland jog értelmében a Glucona kizárólagosan szerződés alapján létrejött, annak társasági tagjaitól, az Akzótól és az Avebétől elkülönülő jogi személyiséggel nem rendelkező jogalany formájában létezett, amely tagok 50–50%-os részesedéssel rendelkeztek az említett jogalanyban. Ezenfelül a hivatkozott szerződés 5. cikkének (1) bekezdésében társasági tagjainak [csupán] közösen [volt] felhatalmazásuk a társaság nevében való eljárásra és aláírásra, a társaság nevében harmadik személyekkel szemben kötelezettségek vállalására és a társasággal szemben harmadik személyek általi kötelezettségek vállalására, valamint pénzeszközöknek a társaság nevében való átvételére és felhasználására. Ugyanezen cikk (2) bekezdése értelmében a két társasági tagnak külön-külön egy-egy megbízottat kellett kineveznie, akiknek „az 1. cikkben meghatározott hatásköröket az érintett társasági tag érdekében együttesen [kellett] gyakorolniuk, annak sérelme nélkül, hogy mindegyik társasági tag jogosult [volt] e hatásköröket saját maga gyakorolni". E megbízottak kötelesek voltak „egymással rendszeres kapcsolatot tartani, és a [Glucona] igazgatóival megtárgyalni a társaságot érintő minden témát". A

hivatkozott szerződés (3) bekezdésének értelmében a napi ügyvezetés a két, az Akzo és az Avebe által külön-külön kinevezett két igazgató feladata volt. Az igazgatóknak idejük jelentős részét a Glucona ügyeinek kellett szentelniük. „Szoros együttműködésben [kellett] dolgozni[uk], és a folytatott politikáért egyetemleges felelősséggel [tartoztak]" valamint „a megbízottak részére a folytatott politikáról rendszeres jelentéseket [kellett] készíteni[ük] és az erre vonatkozó minden releváns információt rendelkezésükre [kellett] bocsátani". Végül a Glucona jogi formájára figyelemmel a Glucona kötelezettségeiért az Akzo és az Avebe korlátlan és egyetemes felelősséggel tartozott.

138 A fenti tényezőkből kitűnik, hogy az 1972-es társasági szerződés a Glucona kereskedelmi ügyvezetésére vonatkozóan az Akzót és az Avebét együttes irányítási hatáskörrel ruházza fel, amelyet a Gluconát érintő kérdésekben az Akzo és az Avebe által külön-külön kinevezett igazgatók – akiket a két társasági tag megbízottja útján ellenőrzött – csupán együttesen és szoros együttműködésben gyakorolhattak. Az együttes irányítási hatáskörre és azon tényre figyelemmel, hogy az Akzo és az Avebe a Gluconában 50-50%-os részesedéssel rendelkezett, és ebből következően a Glucona törzsbetéteinek egészével ketten rendelkeztek, az Elsőfokú Bíróság úgy ítéli meg, hogy jelen esetben a Stora Kopparbergs Bergslags kontra Bizottság ügyben 1998. május 14-én hozott ítéletének alapjául szolgáló esettel analóg helyzetről van szó – amelyben az egyedüli anyavállalat 100%-ban irányította leányvállalatát – azon vélelem felállításánál, hogy az említett anyavállalat ténylegesen meghatározó befolyást gyakorolt leányvállalata magatartására.

139 Az Elsőfokú Bíróság úgy ítéli meg, hogy összességében a fenti 137. pontban összefoglalt ténybeli bizonyítékok kellően jelentős jelek annak a vélelemnek a felállításához, hogy az Akzo és az Avebe együttesen határozta meg a Glucona piaci cselekedeteinek irányvonalát oly módon, hogy ez utóbbi ne rendelkezzék semmilyen valóságos önállósággal e tekintetben. Ezen túlmenően – amint az a fenti 92–126. pontban a felperes Glucona magatartásáról való tudomásával kapcsolatban kifejtett megfontolásokból kitűnik – a felperes nem nyújtott e vélelem megdöntésére alkalmas bizonyítékokat.

140 Végül meg kell említeni, hogy a két társasági tagnak, az Akzónak és az Avebének a Glucona magatartásáért való közös felelőssége – annak a holland jog értelmében vett pontos terjedelmétől függetlenül – megerősíti azt a vélelmet, hogy a Glucona

kereskedelmi politikáját a társaság tagjai ténylegesen és együttesen határozták meg. E körülmények között a társasági tagoknak érdekében áll annak elkerülése, hogy leányvállalatuk utasításaiktól függetlenül cselekedjék, figyelemmel arra a kockázatra, hogy leányvállalatuk jogellenes magatartása esetén felmerül annak kockázata, hogy harmadik személyek által indított büntetőeljárást vagy kártérítési keresetet indíthatnak ellenük.

141 A fentiekből következik, hogy egyrészt a Glucona és másrészt az Akzo és az Avebe – amelyek a Gluconát ténylegesen együttesen irányították – között fennálló szoros gazdasági és jogi viszonyokra figyelemmel a Bizottság nem vétett hibát annak megállapításával, hogy a Glucona jogsértő magatartása az Avebének tudható be. Ebből az is következik, hogy a felperes álláspontjával ellentétben a fenti 78. pontban hivatkozott ítélkezési gyakorlat értelmében egyrészt a Glucona, másrészt az Akzo és az Avebe gazdasági egységet képez, amelynek keretében a leányvállalat jogsértő magatartása felróható anyavállalatainak, amelyek a leányvállalat kereskedelmi politikájának tényleges irányítása miatt felelősséggel tartoznak (lásd e tekintetben az Elsőfokú Bíróság T-66/99. sz., Minoan Lines kontra Bizottság ügyben 2003. december 11-én hozott ítéletének [EBHT 2003., II-5515. o.] 122. pontját).

142 Következésképpen az EK 81. cikknek és a 17. rendelet 15. cikke (2) bekezdésének megsértésére vonatkozó jogalap egészét el kell utasítani.

E – *Az arányosság elvének megsértéséről*

143 Az Avebe úgy véli, hogy még ha fel is tesszük, hogy a jogsértés betudható neki, a Bizottságnak az őt érintő bírság alapösszegének megállapításakor enyhítő körülmények címén figyelembe kellett volna vennie az Avebének a kartellben 1993. augusztus 15-ét megelőzően betöltött szerepét.

144 A Bizottság hangsúlyozza, hogy az Avebére kiszabott bírságot a Glucona kartellben kifejtett magatartása miatt szabta ki, és ezzel kapcsolatban figyelembe vette az utóbbi magatartásának sajátosságait. A Bizottság szerint semmilyen ok nem áll fenn arra, hogy az anyavállalat felelősségét leányvállalata magatartása miatt enyhítse. Ez még inkább igaz, mivel a Gulconának nem volt az Akzótól és az Avebétől elkülönült jog személyisége. Az Avebének tehát egyáltalán nem egy másik személy magatartásáért kell viselnie a felelősséget, hanem egy olyan kizárólag [polgári jogi] szerződéses jogalany cselekedeteiért, amely az Avebe saját jogi személyiségébe ágyazódik be, és amelyért egyetemlegesen felelős.

145 Az Elsőfokú Bíróság úgy ítéli meg – amint azt a Bizottság is kifejti –, hogy a Glucona Akzónak és Avebének felróható magatartása miatt a Bizottság helyesen szabott ki bírságot az Avebére, anélkül, hogy megsértette volna az arányosság elvét. Különösen a Gluconát, mint közös vállalkozást létrehozó 1972-es társasági szerződés rendelkezéseire figyelemmel (lásd a fenti 90–91. pontot) véli úgy az Elsőfokú Bíróság, hogy az Avebének a kartellben 1993. augusztus 15-ét megelőzően betöltött szerepe nem képezhet olyan enyhítő körülményt, amely befolyásolná a vele szemben kirótt bírság arányos jellegét.

146 Ennélfogva az arányosság megsértésére vonatkozó jogalap alaptalan.

147 Mivel a Határozattal szemben felhozott jogalapok egyike sem volt elfogadható, a keresetet teljességében el kell utasítani.

A költségekről

148 Az eljárási szabályzat 87. cikkének 2. §-a alapján az Elsőfokú Bíróság a pervesztes felet kötelezi a költségek viselésére, ha a pernyertes fél ezt kérte. Mivel a felperes pervesztes lett, kötelezni kell a költségek viselésére.

A fenti indokok alapján

AZ ELSŐFOKÚ BÍRÓSÁG (harmadik tanács)

a következőképpen határozott:

1) A keresetet elutasítja.

2) A Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA-t kötelezi a költségek viselésére.

Azizi Jaeger Dehousse

Kihirdetve Luxembourgban, a 2006. szeptember 27-i nyilvános ülésen.

E. Coulon J. Azizi

hivatalvezető elnök

Tartalomjegyzék

A jogvita alapját képező tényállás ..... II - 3090

Eljárás és a felek Elsőfokú Bíróság előtti indítványai ..... II - 3097

Jogi háttér ..... II - 3099

A – Bevezetés ..... II - 3099

B – Az indokolási kötelezettség megsértéséről ..... II - 3103

C – A védelemhez való jog megsértéséről ..... II - 3105

1. Bevezető megjegyzések ..... II - 3105

2. Az Akzo-nyilatkozatról ..... II - 3106

3. Az Akzo képviselőjének az amerikai hatóságok előtt tett állítólagos nyilatkozatáról ..... II - 3109

a) A felek érvei ..... II - 3109

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 3109

Az elfogadhatóságról ..... II - 3109

Az érdemi vizsgálatról ..... II - 3111

D – Az EK 81. cikknek és a 17. rendelet 15. cikke (2) bekezdésének megsértéséről. II - 3114

1. Bevezetés ..... II - 3114

2. Arról, hogy a Bizottság az 1993. augusztus 15-ét megelőzően elkövetett jogsértést nem tudhatta be a Gluconának ..... II - 3114

a) Bevezető megjegyzések ..... II - 3114

b) Az 1972-es társasági szerződésről ..... II - 3115

A felek érvei ..... II - 3115

Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 3118

c) A különböző ténybeli elemekről ..... II - 3120

3. Arról, hogy a Bizottság a Glucona által elkövetett jogsértést nem tudhatta volna be az Avebének ..... II - 3127

a) A felek érvei ..... II - 3127

b) Az Elsőfokú Bíróság álláspontja ..... II - 3129

E – Az arányosság elvének megsértéséről ..... II - 3132

A költségekről ..... II - 3133